

UNIVERZITET U SARAJEVU – PRAVNI FAKULTET

Serija “Pandemija i pravo”
Eseji, osvrti i komentari
br. 3/2020

Prof. dr. Jasna Bakšić-Muftić

ISKUŠENJA BOSANSKOHERCEGOVAČKOG
FEDERALIZMA U VREMENU PANDEMIJE COVIDA-19

Sarajevo, 4. 5. 2020.

ISKUŠENJA BOSANSKOHERCEGOVAČKOG FEDERALIZMA U VREMENU PANDEMIJE COVIDA-19

Od momenta proglašenja globalne pandemije Covida-19 od strane Svjetske zdravstvene organizacije 11. marta 2020, postavlja se neizbježno pitanje kako će funkcionirati BiH, imajući u vidu specifični oblik federalizma uveden prvi put kao novi politički i pravni sistem Aneksom IV (Ustav BiH), koji predstavlja sastavni dio Općeg okvira za mir u Bosni i Hercegovini. Nužno se nameće pitanje na koji način se Bosna i Hercegovina može efikasno suočiti sa izazovima pandemije, koji će model/strategiju izabrati za primjenu neophodnih mjera, koji nivo vlasti odlučuje o tome šta su neophodne mjere u ograničavanju građanskih prava i temeljnih sloboda, kojim će političkim i pravnim vrijednostima dati prednost prilikom donošenja sigurnosnih političkih i ekonomskih strategija, i, konačno, koliko je politička vlast, bez obzira na teritorijalni nivo djelovanja, na visini ovih izazova?

U ovom tekstu polazi se od teorijskog koncepta koji je razvio Michael Burgess u djelu *Comparative Federalism: Theory and Practice* (2006). Osnovne ideje koje se odnose na federalizam ukazuju na multidimenzionalnost samog pitanja, jer se po svojoj prirodi radi o ustavnom, političkom, kulturnom, pravnom, filozofskom i ideološkom pitanju. Prema ovom konceptu Burgess se zalaže da se svaki federalizam pojedinačno posmatra u kontekstu njegovog nastanka i razvoja, prije pristupanja komparativnoj analizi i upoređivanju postojećih konkretnih država federacija/federalizma. Zajednička karakteristika jeste postojanje više nivoa političke i pravne vlasti/odlučivanja u jednoj državi. Način raspodjele političke i pravne moći između različitih nivoa vlasti utiče i na oblik federalizma. Federalizam postoji kako u različitim oblicima federacija, tako i u decentraliziranim državama.

S obzirom na veliki broj otvorenih pitanja, u ovom eseju napravljen je sumarni osvrt na neka od njih.

KONTEKST NASTANKA I RAZVOJA BOSANSKOHERCEGOVAČKOG FEDERALIZMA

Iako je riječ o opštim mjestima, potreban je osvrt na njih kao na nezaobilazna u pristupu proučavanja federalizma u složenoj državi kakva je postratna Bosna i Hercegovina. U periodu 1945–1991. godina BiH je bila jedna od šest federalnih jedinica u sastavu Jugoslavije sve do njene disolucije. U tom periodu u fokusu akademskog diskursa dominirao je jugoslovenski federalizam. U tom smislu pozivam se na naslov knjige Birte Weiss *Nasljednici rata* (2010) koji može biti proširen i na *Zarobljenike rata*.

Skica za osnovne karakteristike razvoja i nastanka federalizma u bosanskohercegovačkom kontekstu sadrži činjenične elemente:

- Nastao je u uslovima raspada SFR Jugoslavije i ratova koji su se vodili na njenom čitavom prostoru: Slovenija, Hrvatska, Bosna i Hercegovina, Makedonija, Kosovo, Srbija (NATO intervencija na prostorima Savezne Republike Jugoslavije i na prostorima BiH pod kontrolom vojske RS).
- Za oružani konflikt (upotreba različitih termina u njegovom određenju: građanski rat, sukob ili agresija povezana je s ideološkom orijentacijom) vezano je i pitanje opstanka države Bosne i Hercegovine u postojećim granicama ili podjele Bosne i Hercegovine na etničkom principu. Podsjećanja radi, u periodu 1992–1995. na prostoru BiH postojala je istovremeno Republika Bosna i Hercegovina (stekla nezavisnost nakon referenduma i jedina dobila međunarodno priznanje), paradržava – Republika Srpska (osnovana 1992. godine, oslanjala se na vlast u Beogradu), Hrvatska Republika Herceg-Bosna (osnovana 1993. godine, oslanjala se na vlast u Zagrebu) te određeno vrijeme i Autonomna Pokrajina Zapadna Bosna (na čelu s Fikretom Abdićem). U krajnje simplificiranim i suženim terminima (izostavljene su razne manje paravojne formacije), glavne oružane snage koje su djelovale u BiH u periodu 1992–1995. su: Armija Bosne i Hercegovine (podržavala međunarodno priznatu BiH), Hrvatsko vijeće obrane (HVO – podržavao Herceg-Bosnu), Vojska Republike Srpske (podržavala Republiku Srpsku) te oružane snage Fikreta Abdića (glavni sukob između 5. korpusa Armije BiH i tzv. abdićevaca). Osnovna karakteristika svih oružanih sukoba je borba za teritoriju/njen dio i stavljanje pod političku kontrolu.
- Oružani sukob Armije BiH i HVO okončan je potpisivanjem mirovnog sporazuma u Washingtonu 1994. godine. Strane potpisnice su: bosanskohercegovački premijer Haris Silajdžić, hrvatski ministar vanjskih poslova Mate Granić i predstavnik bh. Hrvata Krešimir Zubak. Tim sporazumom je Republika Bosna i Hercegovina, koja je u prethodnom periodu (SRBiH i RBiH) imala dva nivoa političke i teritorijalne organizacije vlasti – republički i općinski/opštinski, transformirana u Federaciju BiH od 10 kantona i Republiku Srpsku. Politička i teritorijalna vlast u Federaciji BiH je organizirana na tri nivoa: federalni, kantonalni i općinski nivo. U vrijeme potpisivanja ovog sporazuma prekinut je oružani sukob Armije BiH i HVO. Nakon sporazuma u Washingtonu na teritoriji predratne države RBiH postojale su Federacija Bosne i Hercegovine i Republika Srpska. Republika Zapadna Bosna postojala je od jula do augusta 1995.
- Oružani sukob u BiH okončan je u Daytonu 1995. godine. Strane potpisnice Općeg okvirnog sporazuma za mir u BiH su: Republika Bosna i Hercegovina (predsjednik Predsjedništva Alija Izetbegović), Republika Hrvatska (predsjednik Franjo Tuđman) i Savezna Republika Jugoslavija (predsjednik Slobodan Milošević). Aneks IV ovog mirovnog

sporazuma je Ustav Bosne i Hercegovine. Ovim ustavom BiH nastavlja svoj međunarodni državni kontinuitet i sastoji se od Federacije Bosne i Hercegovine i Republike Srpske. Na osnovu arbitražne odluke iz 1999. godine u političku i teritorijalnu organizaciju BiH uključen je i Distrikt Brčko.

- Osnove političko-teritorijalne organizacije vlasti i federalizam u Bosni i Hercegovine određuju dva entiteta: Federacija BiH i Republika Srpska te Distrikt Brčko. Federacija je decentralizirana, a Republika Srpska centralizirana. U entitetu RS politička i teritorijalna organizacija vlasti organizirana je na dva nivoa: entitetski i nivo lokalne samouprave (gradovi i opštine).
- U konačnici, nakon 1995. godine, Bosna i Hercegovina je organizirana na sljedećim političko-teritorijalnim nivoima vlasti: državni (organi BiH), entitetski i Distrikt Brčko, kantonalni (entitet FBiH) i jedinice lokalne samouprave.
- Tumač civilnog aspekta mirovnog ugovora je Institucija visokog predstavnika (OHR). Tumači Ustava BiH su Ustavni sud i Evropski sud za ljudska prava (presuda Sejdić, Finci *vs* BiH i ostale presude na njenom tragu koje još nisu implementirane jer zahtijevaju redefiniranje osnovnog koncepta Ustava i političkog predstavljanja).

Kao što se vidi, specifični oblik federalizma u Bosni i Hercegovini nastao je kao posljedica raspada Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije, oružanih sukoba, dva međunarodna mirovna sporazuma i arbitražne odluke o Distriktu Brčko.

U svjetlu ovih činjenica treba posmatrati i kasniji razvoj bosanskohercegovačkog federalizma. Ostao je opterećen neostvarenim ratnim ciljevima. Misli se na nedovršenu etničku podjelu, ali i na reintegraciju Bosne i Hercegovine kao funkcionalne i efikasne države. Dovršavanje etničke podjele izražava se na dva načina: u zahtjevu za dalju podjelu Federacije BiH po etničkom principu, odnosno formiranje trećeg, hrvatskog entiteta. Ovaj politički zahtjev se opravdava jednakopravnošću svih naroda u Bosni i Hercegovini (prema ovoj interpretaciji Srbi imaju svoj entitet (RS), a Bošnjaci dominiraju u Federaciji Bosne i Hercegovine, pa su Hrvati stavljeni u neravnopravan položaj u odnosu na druge narode koje Ustav navodi kao konstitutivne narode u zajednici s Ostalim i građanima BiH). Drugi je politički zahtjev za osamostaljenjem ili izdvajanjem RS-a iz Bosne i Hercegovine, bilo kao samostalne države ili putem pripajanja teritoriji Republike Srbije.

U javnom diskursu primjetna je, s različitim stepenom intenziteta, politička ratna retorika, koja ima za cilj etničku/nacionalnu mobilizaciju i širenje straha i nepovjerenja. Na tom tragu je i osporavanje političkih predstavnika iz reda hrvatskog naroda (ustavni termin), jer nemaju etnički nego građanski legitimitet. Sporne su interpretacije ustavnih termina, polazeći od ustavne

odredbe *da se Bosna i Hercegovina sastoji od dva entiteta: Federacije BiH i Republike Srpske*. Ilustracije radi mogu se navesti političke i ideološke interpretacije koje dolaze od lidera nacionalnih stranaka, Ustavnog suda BiH i OHR-a u jednom od stavova Visokog predstavnika, koji je zadužen za implementaciju civilnog dijela Dejtonskog sporazuma.

- Jedna interpretacija ide u smjeru da su entiteti samostalne cjeline koje konstituiraju BiH (realna unija), a da su na nivou BiH zadržane ograničene nadležnosti, kasnije proširene nametnutim odlukama OHR-a (ovo je argumentacija RS), da je BiH država tri naroda – Bošnjaka, Hrvata i Srba, koji imaju političku vlast na određenim teritorijalnim cjelinama, Bošnjaci i Hrvati u kantonima FBiH, a Srbi u RS. Slijedom te interpretacije postoje zajedničke institucije na nivou BiH, a u entitetima/kantonima se nalazi izvorna vlast etnički definiranog naroda. Na slijedu te argumentacije nalazi se i opravdavanje zahtjeva za trećim, hrvatskim entitetom. U zajedničkim institucijama nalaze se politički predstavnici Bošnjaka, Hrvata i Srba koji zastupaju njihove kolektivne političke interese, a legitimiraju ih članovi etničkih zajednica čije interese predstavljaju. Bosna i Hercegovina je ono što se dogovore dva entiteta i tri etnički definirana naroda. Iz RS-a dolaze i interpretacije da daljim slijedom te logike država Bosna i Hercegovina može i ne mora postojati, sve u zavisnosti od ovog dogovora. Do kraja ogoljene ove interpretacije su na tragu teritorijalne podjele koja je bila u vremenu oružanih sukoba: Republika Srpska, Hrvatska Republika Herceg-Bosna i Bosna i Hercegovina (čitati kao bošnjački entitet).
- Druga interpretacija ide u smjeru da entiteti nisu države nego političko teritorijalne cjeline definirane Ustavom, u sastavu Bosne i Hercegovine kao države. U Bosni i Hercegovini postoje državne institucije čije je djelovanje u okvirima ustavne nadležnosti i čije odluke obavezuju sve niže nivoe vlasti. Političari koji djeluju u državnim institucijama biraju se iz reda Bošnjaka, Hrvata i Srba te zastupaju sve interese građana Bosne i Hercegovine. Posebni nacionalni interesi štite se predviđenim ustavnim i zakonskim procedurama. Entitetske/kantonalne vlasti obavezne su štiti sigurnost i interese svih stanovnika/građana bez diskriminacije po bilo kojem osnovu. Politička legitimacija članova Predsjedništva iz reda bošnjačkog naroda i hrvatskog naroda vrši se u skladu s ustavnim i zakonskim procedurama.
- Mišljenje OHR-a u vezi s ovim pitanjima izdato je 11. 1. 2020. u Saopštenju za javnost povodom osporavanja države BiH, koje je iskazano prilikom obilježavanja 9. januara, Dana Republike Srpske. Mišljenje nedvosmisleno ukazuje na potrebu poštivanja principa vladavine prava, u pogledu odnosa između države i entiteta da:
 “Ona nije sastavljena od dva entiteta, kao što se uporno i pogrešno tvrdi. Bosna i Hercegovina je međunarodno

priznata država, čiji suverenitet i teritorijalni integritet su zagarantirani Općim okvirnim sporazumom za mir, Ustavom BiH i međunarodnim pravom – dakle upravo ono što entiteti nisu. Sukladno tome, Republika Srpska nije država, kao što tvrdi član Predsjedništva Dodik. U skladu sa Mirovnim sporazumom, entiteti nemaju pravo na otcjepljenje i postoje samo na osnovu Ustava BiH. Entiteti nisu države, bez obzira na to koliko neko tvrdio suprotno, rekao je visoki predstavnik Inzko. Stoga će o netačnim tvrdnjama o državnosti RS biti izvješteno Vijeće sigurnosti UN.

Konačno, bez obzira na pokušaje izvrtanja činjenica o državnom pravosuđu, ono je čvrsto utemeljeno u Daytonskom mirovnom sporazumu i Ustavu. Ustavni sud je ključna daytonska institucija sa isključivom nadležnošću za rješavanje sporova između različitih nivoa vlasti. Prisustvo međunarodnih sudija u Ustavnom sudu BiH u Daytonu su podržali svi i ono ostaje od ključne važnosti kada se osporavaju sami temelji Ustava.” (preuzeto sa zvanične web-stranice OHR-a)

Usputna napomena: građanski orijentirani političari i glasači potpuno su zanemareni u prvim interpretacijama političke nacije. Njihovi politički interesi se ne uzimaju u obzir i smatraju se politički irelevantnim. U krajnje apstraktnom pojmu naroda vrši se ujednačavanje svih pripadnika/ica jedne etničke zajednice i brišu se rodne, ideološke, svjetonazorske, socijalne, ekonomske i druge razlike. Proizvedeni su idealnotipski modeli političkih Bošnjaka, Hrvata i Srba i kriteriji za njihovu identifikaciju. Djelovanje uspostavljenih idealnotipskih modela naslanja se na patrijarhalnu i autoritarnu političku kulturu, koja je u dvadesetom stoljeću dominantna kulturna i politička paradigma na ovim prostorima.

PANDEMIJA COVIDA-19 I FEDERALIZAM U BiH

Sve navedene slabosti u funkcioniranju bosanskohercegovačkog federalizma pokazale su se i u periodu od proglašenja pandemije Covida-19.

Član Predsjedništva iz reda bošnjačkog naroda oglasio se 12. marta građanima i građankama Bosne i Hercegovine povodom proglašavanja globalne pandemije od strane Svjetske zdravstvene organizacije i pojavljivanja prvih 11 registriranih slučajeva u Bosni i Hercegovini. U svom obraćanju istakao je da nadležne institucije države na svim nivoima vlasti i medicinske ustanove širom BiH poduzimaju sve neophodne mjere da bi se spriječilo širenje virusa. Također je upozorio na korištenje samo provjerenih informacija

i na to da nema mjesta panici. Upozorio je građane na praćenje naredbi, uputstava i preporuka kriznih štabova, nadležnih ministarstava i stručnih medicinskih timova.

Međutim, u javnom medijskom prostoru ogledalo se nepovjerenje naroda prema vlasti izraženo putem komentara ili šala koje se odnose na ponašanje svih pobrojanih institucija vlasti od marta pa do sada.

Od toga trenutka pa do sada, 158 propisa je objavljeno u službenim glasilima različitih nivoa vlasti (kao što se vidi na web-stranici paragraf.ba¹ koja objavljuje propise).

Na globalnom nivou, u borbi protiv pandemije pokazala su se dva krajnja i jedan umjereniji model: kineski, švedski i model zasnovan na preporukama Svjetske zdravstvene organizacije. Ključne tačke razlikovanja su zadiranje u građanska prava i slobode, strogost u primjeni načina kontrole primjene propisanih mjera i kapaciteti javnog zdravstva da zbrinu veliki broj zaraženih/oboljelih u jednom vremenskom razdoblju. Prilikom procjenjivanja kapaciteta javnog zdravstva, nezaobilazna je globalno dominantna matrica neoliberalizma, koja je postala glavna paradigma ekonomskih politika i odnosa vlasti prema javnom socijalnom sektoru. Tek usputna napomena, od kraja devedesetih godina prošlog stoljeća na globalnom nivou urušavaju se tekovine socijalizma/socijaldemokratije smanjivanjem novčanih sredstava za javno zdravstvo, obrazovanje i socijalna davanja. Mijenja se koncept socijalne sigurnosti građana i socijalne pravde. Globalne posljedice su vidljive – povećavanje ekonomske efikasnosti na račun umanjivanja ekonomskih, socijalnih i kulturnih prava, povećavanje jaza između bogatih i siromašnih, uništavanje srednje klase, jačanje političkog/ekonomskog autoritarizma. Ekonomski razvoj ne znači i poboljšavanje stepena ekonomskog i socijalnog položaja stanovništva zemalja s visokom stopom ekonomskog napretka. Naprotiv, brojni slučajevi pokazuju povećavanje ekonomskog jaza između malog broj bogatog ili ekstremno bogatog sloja stanovništva i velikog broja siromašnog, osiromašenog ili ispod linije siromaštva stanovništva. Paralelno s ekonomskim trendovima idu i politički trendovi jačanja populizma i autoritarizma. Neko mora biti odgovoran i izvor opasnosti: imigranti, etničke, rasne religijske, spolne, političke manjine i ostale marginalizirane grupe – Drugi.

Faktor kapacitiranosti javnog zdravstva (materijalna, kadrovska, tehnička, organizaciona) svakako igra značajnu ulogu. Sljedeći faktor je povjerenje vlada – građani u izboru i primjeni mjera za suzbijanje epidemije. Pojednostavljeno, da je vlada prilikom propisivanja mjera ograničavanja građanskih prava uzela u obzir i odmjerila njihovu proporcionalnost i legitiman cilj, mjere neophodne u demokratskom društvu, zasnovala bi ih na pravu i odredila njihovo vremensko trajanje. U odnosu povjerenja i sigurnosti

¹ <https://www.paragraf.ba/propisi-naredbe-bosne-i-hercegovine-za-spreccavanje-sirenja-korona-virusa-covid-19.html>

građana u to da mjere imaju osigurane neophodne uvjete za primjenu, potrebno je da postoji i razvijen alternativni način za njihovo zbrinjavanje. Za građane koji trpe ekonomske posljedice, to je socijalni paket mjera, za zaražene ili pod sumnjom na zarazu, kojima je zabranjeno kretanje ili propisan karantin, to su osigurani načini dostavljanja hrane, lijekova i drugih neophodnih potreba, dostupnost propisanih mjera zaštite (maski, rukavica, vizira i sl.). Države/vlade koje nemaju predviđene alternativne načine zadovoljenja potreba koje prate način primjene propisanih restriktivnih mjera i u koje stanovništvo nema povjerenje, pribjegavaju povećanom stepenu primjene represije. Odgovor građana je neposluš ili stvaranje situacija koje su vlade mjerama željele izbjeći. Građani su slijedili instinkte u pronalaženju načina za preživljavanje, a vlast/vlade na svim nivoima načine preživljavanja na vlasti.

Nepovjerenju svakako doprinosi, kako na globalnom tako i na lokalnom nivou, to što je virus opća nepoznanica, kao i načini njegovog prenošenja, liječenja, podložnosti infekcijama, simptomima, javnim statistikama o zaraženim/izliječenim/umrlim, snalaženju/nesnalaženju medicinskog osoblja i slično. Medijima i društvenim mrežama se munjevitom brzinom šire kako provjerene tako i lažne informacije o porijeklu virusa (proizveden u laboratorijama ili prijenos sa životinja), o javnim statistikama, o tajnim namjerama od globalnih sila do Svjetske zdravstvene organizacije, što dodatno doprinosi jačanju nepovjerenja.

Kada se sva globalna situacija situira u lokalne okvire (Bosna i Hercegovina), mogu se već sada izvući skice za utjecaj pandemije na sigurnosnu, ekonomsku i političku situaciju.

- Decentralizirana vlast je pokazala da država BiH nema jedinstvenu strategiju u borbi protiv pandemije. Zajednička osobina je izražen autoritarni/represivni način reagiranja kao najefikasnija mjera.
- Entitet Republika Srpska je više slijedio kineski model, u granicama postojećih kapaciteta, odnosno mjere koje je usvajala Vlada Republike Srbije. To su: uvođenje vanrednog stanja, sužavanje političkog kruga koji odlučuje, minimiziranje kritika u javnim medijima i političkom diskursu, naglašeniji populizam u retorici o zaštiti interesa Srba. Član Predsjedništva iz reda srpskog naroda više je djelovao kao lider RS-a nego kao član državnog Predsjedništva kao kolektivnog organa.
- Federacija BiH je slijedila preporuke Svjetske zdravstvene organizacije (što znači slične ali ublažene represivne mjere u pogledu ograničavanja slobode kretanja). Za razliku od drugog entiteta, slobodu medijskog izvještavanja je teže ograničiti zahvaljujući pluralizmu medija i stranačkih interesa. U ovom

pogledu sistem “provjere i balansa” različitih interesa pokazao se efikasnijim u odnosu na političku dominaciju jedne opcije.

- Pokazale su se sve slabosti sistema javnog zdravstva i posljedica višedecenijske zapuštenosti, prepuštanja političkim izazovima u odnosu na profesionalne zahtjeve, kao i razorne posljedice stranačkih politika i neoliberalne ideologije koja ograničava ulaganja u javni sektor države.
- Neusaglašenost mjera ograničavanja građanskih sloboda i strategija za zadovoljavanje osnovnih potreba građana kojima su ograničene slobode.
- Nejednakost u primjeni pravila (obavezujuće za građane i neobavezujuće za političare: javna okupljanja, način organiziranja uslova rada i osiguranje fizičke distance, putovanja i susreti u susjedstvu/komšiluku nakon kojih bi trebala slijediti izolacija od 14 dana i sl.).
- U pogledu sigurnosti primjetno je jačanje nepovjerenja u državljanstvo BiH. Pasoš BiH ne nudi garancije da će država pružiti pomoć i zaštitu u inostranstvu. Jedinствен je primjer po kojem država u kriznim situacijama uskraćuje pravo na povratak svojim državljanima koji su se različitim povodima našli u inostranstvu u državama zahvaćenim pandemijom. S jedne strane, države u kojima građani privremeno borave nemaju obavezu pružanja zdravstvenih i socijalnih usluga strancima, a s druge strane, država, čiji su državljani, uskraćuje im pravo na povratak, suprotno garantiranim ustavnim slobodama. Država može pod određenim uslovima ograničiti pravo na napuštanje, ali ne i pravo na povratak u državu. Bosanskohercegovački građani plaćaju poreze u ovoj državi i pripadaju im sva građanska i politička prava koja ostvaruju u skladu sa zakonom.

Bosanskohercegovački federalizam nastao je u specifičnom kontekstu raspada jugoslovenske federacije i ratova na njenim prostorima (u BiH 1992–1995). Imajući u vidu političke interese za podjelu i/ili dominaciju nad teritorijom/njenim dijelom, nastao je specifičan oblik federalizma koji u vremenu trpi transformacije ne gubeći pri tome i osnovne karakteristike. Ratom devastiran prostor, zavisnost političkih elita od političkih, ekonomskih i finansijskih centara izvan BiH i neoliberalna ideologija u vremenu pandemije pokazali su svoje razorne posljedice. Devastiran javni sektor obrazovanja, zdravstva i socijalne zaštite pokazali su sve svoje slabosti u najvećem postratnom izazovu koji je izazvala pandemija Covida-19. Deficit demokratske kulture i devastiranje javnih potreba i interesa koje je slijedila zamjena sistema vrijednosti, stvorili su uslove za jačanje lokalnih/stranačkih autoritarizama izraženih u različitim oblicima. Nepovjerenje prema državi/vlasti pokazalo se u trendu depopulacije stanovništva, a pojačalo u vremenu pandemije u kojem je država u odnosu prema građanima pokazala

samo strah i nepovjerenje. U jednom trenutku povratak bh. građana u državu bio je glavna “opasnost za nacionalnu sigurnost”. Uvijek je stvarna opasnost locirana izvan: ilegalni migranti, manjine, neprijatelji naroda/sistema, građani s privremenim boravkom, zaraženi/potencijalno zaraženi, nedovoljno disciplinirani građani. Strah i društvena stigma šire se jednakom brzinom kao pandemija. I dok traje takvo stanje u javnom prostoru, pokazuje se (ne)rad organa vlasti, (ne)kompetencija političara, javnih institucija na svim nivoima vlasti. Pojavljuju se i skandali vezani za nabavljanje i distribuiranje medicinskih i zaštitnih sredstava, za načine trošenja budžetskih sredstava, za planove ekonomskog oporavka i izlaska iz krize u koju je Bosna i Hercegovina dovedena pandemijom Covida-19.

Po snazi ratne inercije, pomoć u načinu rješavanja ekonomskih, socijalnih, političkih i svih problema traži se izvan Bosne i Hercegovine, a ne u granicama njenih realnih mogućnosti i kapaciteta.